וזה ירים. אך בגוונא א' 'מי שאינו מניח את העניים' וכו' קשה כנ"ל. ומכח זה כתב **המ"ר** דפירושי קמפרש לה. וכוונת התנא לומר דמי שאינו מניח, כגון מניח את האחד או מסייע. אך **בביה"ל** (פ"ד הי"ב) כתב דהפי' בגוונא א' דלא לקח לעצמו ואינו עובר בלא תלקט וכו' וגם לא נתן לעניים, ואינו עובר בתעזוב, דדעת הרמ' דתעזוב הוא רק בעבר בלאו. אי נמי דאיירי דנותן להם לבוז לא בזמנים הרגילים או דממהר אותם לבוז, ובזה עובר באל תסג.

ב. בספר **לחם משנה** (על המשניות, מביאו רעק"א כמה פעמים) כתב דכלל לא איירי בבעה"ב, אלא באדם אחר שאינו בעל השדה.

ג. ולגבי איסור 'גזל': עי' בביה"ל הנ"ל. וענין זה צריך אריכות גדולה אי לשו"פ כבר חשיב ממון עניים או לא. ונצטט רק מה שכ' **הקוב"ש** (ח"ב סי"ז): 'ולפי"ז צ"ל דהא דאסור לעשיר ליטול לקט אינו משום איסור גזל אלא מקרא דתעזוב לעני דהכל מצווין ע"ז ואף דבמשנה קתני ה"ז גוזל את העניים לאו דוקא לישנא דגזל וכן נראה מדברי **הרמב"ם ריש פ"א מהל' מתנות עניים** דאין כאן איסור גזל אלא מקרא דתעזוב. [מהשמטות. ואף דבמשנה קתני ה"ז גוזל את העניים לאו דוקא לישנא דגזל ע"כ ומסתפינא לאמר כן כי לא לנו הרשות נתונה לאמר בלשון המשנה לאו דוקא וצ"ע].

וצע"ג, אחר שנתבאר דבמתני' לא עבר באיסור תורה, מה כוונתו של המ"ד אלו עולי מצרים ועי' ברע"ב דהפי' לא לעבור על מצוות התורה, הא אין כאן איסור תורה כלל.

ד. הנה במשלי איכא ב' פסוקים, א. בפכ"ב 'אַל תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלָם אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבוֹתֶיךָ'. ב. בפכ"ג: 'אַל תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלָם וּבִשְׂדֵי יְתוֹמִים אַל תָּבֹא'. וצ"ב לאיזה פסוק נתכוין התנא. כתב **התוי"ט** דבזה נחלקו המ"ד **בירושלמי** (הובא בר"ש) **עיי"ש**. וכן כ' **המלבי"ם בפר' קדושים**. **הגר"א** במשלי כתב דהכוונה לפסוק השני. וכן **באו"ש פי"ד מאבל הט"ו**.

ה. איתא **בתנחומא פר' וישלח**: ילמדנו רבינו מי שאינו מניח את העני ללקוט בתוך שדהו מהו עונשו, כך שנו רבותינו מי שאינו מניח את העניים ללקוט בתוך שדהו או מי שמניח אחד ואחד אינו מניח ללקוט או מי שמסייע אחד מהן בשעת הקציר או בשעת הבציר, הרי זה גוזל את העניים, על זה נאמר אל תסיג גבול עולם (משלי כב) גבול עולים, אמר הקדוש ברוך הוא אני עשיתי אותך למעלה והעני למטה יכול אני לעשותך למטה ולעני למעלה למה כי דיין אני שנאמר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים. ועיין **בביה"ל** שהביא מעשה **מאבות דר"נ**.

פרק ה משנה ז'

רמב"ם פ"ה הל' א' ב' והלכה ג'. גמ' ב"מ יא. ממתני' עד 'וכן אמר עולא'. ותוד"ה 'זכור'. חדושי הר"ן שם.

א. **הר"ש** הביא מגמ' **ב"מ** דמתני' איירי דבעה"ב בשדה, ובכה"ג אי שכחוהו פועלים וזכור בעה"ב לא הוי שכחה אע"פ שחזר ושכח, דזכתה לו שדהו. ויש לחקור האם בכה"ג לא חל כלל דין שכחה. או שהתחיל דין שכחה, אלא ששוב זוכה בה. ונחלקו בזה האחרונים, **בחזון יחזקאל** (חידושים פ"ג ה"ד) נקט כהצד הראשון, והוכיח כן מלשון **הר"ח** שם 'וכאילו נטלה מאותה העת'. וכן לשון **רש"י סוטה מה**. עיי"ש. אך **החסד לאברהם** נקט דמל' הגמ' משמע דחל שכחה אלא ששוב חוזר וזוכה בו. ולכן הק' דטעם זה שייך רק בבעה"ב דהוא זוכה ע"י שדהו כשעומד שם, אך בפועלים ל"ש זה, א"כ רישא וסיפא לאו בחדא גוונא, דבסיפא גבי לא שכחוהו פועלים, הרי שלא חל דין שכחה כלל ועיקר, וברישא גבי לא שכחו בעה"ב, חל שכחה אלא שחוזר וזוכה בו. ומדרשת **הירושלמי** משמע דגדר שכחת שניהם שוה. אמנם י"ל דהבבלי פליג אירושלמי וכ"מ מל' הרא"ש הכא.

איברא דכבר נחלקו בזה ראשונים. דלשון **הרמב"ן** שם ויותר מפורש **בחי' הר"ן** דמעת שכחת הפועלים 'הוא נכנס לכלל הפקר' 'נכנס לכלל שכחה' 'וכזוכה מן ההפקר'. וכפי שנקט החסל"א. ובר"ח ורש"י הנ"ל משמע דלא חל כלל. אלא **שבשיעורי ר' שמואל** (ב"מ כג:) **ובאביעזרי** (מתנ"ע ריש פ"ה) נקטו דגם ראשונים אלו ס"ל דלא חל כלל. ואין כוונת הגמ' לזכיה ממש דהא עדיין אין זה הפקר. אלא זהו דין בשכחה דכשהחצר מחזיקה עבורו בטל הדין שכחה (וכ"כ באילת השחר ב"מ שם). וא"כ לא שאני בין פועלים לבעה"ב בגדר השכחה.

נסתפקו בכולל, בגוונא דהפועלים שכחו ושוב נזכרו, ואו אז בעה"ב שכח. האם חשיב שבעה"ב שכוח מעיקרו ודו"ק.

ב. **הר"ש** הביא **מירושלמי** דילפינן מקרא שכחת בעה"ב ושכחת פועלים. והק' **המקד"ד** למה צריך קרא לשכחת פועלים הא לא גריעי משאר כל אדם ועמד בצ"ע. וכן הק' **בתו"ז**. ותי' התו"ז וכן **בני' ההלכה**, דהקרא בא לומר דשכחת הפועלים פועל בעצם מעשה השכחה, ושכחת כל אדם אינו פועל כלל בעצם מעשה השכחה, אלא דהם מונעים דין שכחה כל זמן שהם רואים. ונפ"מ לדין זכתה לו שדהו. דכיון דשכחת הפועלים פועל בחלות השכחה, הוי התחלת שכחה. וממילא אי בעה"ב זכור, זכתה לו שדהו. אבל אי כל שכחתם הוי רק מדין שכחת כל אדם דלא היה פועל בחלות השכחה, לא היה שייך שתזכה לו שדהו וכתוס' שם. ועי' בתו"ז דתי' עפי"ז קושי' ב' של הר"ן.

ויותר מכך הביא **בברכת אברהם** ששמע **מהגרי"ד**, דעיקר דין שכחה עושים הפועלים, דהם המתעסקים בקצירה. ובעה"ב אינו עושה אלא מניעה שלא יחול השכחה, וכמו בדין 'אחרים'. וכי מה הם שייכים לקצירה. ע"כ דהם רק מונעים, והמחילים את השכחה הם רק אלו המתעסקים בקצירה. ובזה תי' נמי את קושי' ב' של הר"ן.

ג. נחלקו ראשונים במקרה שבעה"ב בעיר ושכחו פועלים, האם הוי שכחה גם אי בעה"ב זוכר. או דבעינן נמי שהוא ישכח. דעת **תוס' ב"מ והר"ן** (מובא לקמן) **והרבה ראשונים**, **ורעק"א** על המשנה **ומ"ר** דבעינן שגם בעה"ב ישכח. אך אי זכור, אינו שכחה. ואילו דעת **הרא"ש והרע"ב**, **והר"ש הכא** (שכ' אבל אי הוי בעה"ב בעיר הוי שכחה אע"ג דלא שכחו בעה"ב) **והרש"ס**, **ובשנו"א**, דגם אי זכור הוא, הוי שכחה. כיון שאיננו בשדה **ואי"צ לשכחתו**. (וברא"ש איכא סתי' עי' בברכת כהן אות ה')

בדעת רש"י (ב"מ) **רבו הדיוקים**, **בשיטמ"ק בשם מהר"י אבוהב והרדב"ז** (ה"ב) כתבו דבעי שישכח. **ובצה"ל אות כ"ז** דדעת רש"י להיפך עיי"ש.

ובדעת הרמב"ם: **הר"י קורקוס ופה"ש והד"א** נקטו דבעינן שישכח. ודעת **הרדב"ז** (ה"ב) **והפר"ח** דאפי' זכור הוי שכחה.

ד. בעיקר דין שכחת פועלים, הקשה **הגרש"ז** (מנחת שלמה ב"מ) **דא"כ** בטלת מצות שכחה, דבעה"ב ילך תדיר אחר הפועל להציל את מה ששכח. או שישכור ב' פועלים, ולאחד יאמר ללכת תמיד אחר השני וצ"ע.

ה. בטעם דבעינן לשכחת אחרים, **הרדב"ז** כתב וז"ל: וא"ת הא איכא קצירך ושכחת ואיכא כי תקצור ושכחת ואמאי לא הוי שכחה, וי"ל דלא קרינן ביה ושכחת כיון דאיכא אחרים שיזכירוהו ולא נקרא זה שכוח מעקרו ולבסוף זכור אלא היכא דשכח ולבסוף זכר הוא מעצמו. ועי' **בתו"ז** בטעמא דמילתא. במקורות וציונים רמ' פרנקל בשם **הצ"פ** דעצם זה שיש אחד אפי' בסוף העולם שיודע, אי"ז 'שכוח'.

ו. הבנת גירסת הר"ש בירושלמי: **הר"ש** ס"ל דמהמילים ר"ש בן יהודה עד הסוף, הכל מדברי ר"ש. וכמה חידושים גדולים יש בדברי הירושלמי לפי הר"ש. א. כשבעה"ב בעיר אין שכחה לעולם. ב. כשבעה"ב בשדה,

תלוי: אי בעה"ב זוכה, בעינן שכחת פועלים ואחרים ואז חל שכחה (וצע"ג וכי בעה"ב גרע מאחרים? כן הק' במראה הפנים) **ואי בעה"ב שכח, סגי שפועלים ג"כ שכחו ולא בעינן שאחרים ישכחו** (ועי' ברש"ס שביאר). **והרי** שר"ש דלא כהמשנה הכא ולא כהבבלי.

הגר"א על הירושלמי **ובהג'** על הר"ש (במשניות שבהלקט) **וכן במראה הפנים**, גרסו את הירושלמי בכמה שינויים והכל בא אל נכון, וכל מה שחידש ר' שמעון הוא דין 'שכחת אחרים'.

ז. עמדו עניים וכו'. הק' **בביה"ל** (הל' ג' בסוף הקטע) **מאי שנא עניים מאחרים, ועיי"ש ג' 'תירוצים.**

לחדודי: פועל ששכח (כשבעה"ב בעיר לשיטות שאי"צ לשכחתו) **האם חייב לשלם לבעה"ב? עיין במ"מ פ"א מ"ו בשם האילת השחר זבחים קכ'** דכל שזיכה חבירו במצוה אין חייב לשלם, ונפ"מ במי שהכניס תבואת חבירו דרך השעה. ובמי שבנה לחבירו בית עם הרבה פתחים, מי יהיה חייב במזוזות.

פרק ה משנה ח'

רמב"ם פ"ה הל' יא' ויב'

יש לציין כאן את מח' **רעק"א והתפא"י** (בועז) לעיל פ"ד משנה ז' מה שעת החיוב דשכחת עומרים. לרעק"א שעת העימור (איגוד) עצמו, ולכן אי הוי הקדש אז. גם אי פדה ואח"כ שכח, אינה שכחה. ולתפא"י זמן אסיפת העומרים היא השעה המחייבת את השכחה, והוכיח ממשנתנו.

א. **הר"ש** פי' 'לכובעות' לעשות מהם כובע. **וברא"ש** הביא **דהרמ'** פליג. והטעם דאין בו שכחה להר"ש, כתב **בשערי אמונה** כיון שאינו גמר מלאכה עד שיעשה הכובע. ולא נימא בכל מעמר דאינו גמ"מ עד אחר טחינה ואפי'. כיון שסו"ס ב'מלאכת השדה' הוי גמ"מ. משא"כ בכובעות לא חשיב גמר 'מלאכת השדה' עד שיעשה הכובע. אך הר"ש עצמו וכן בתוי"ט ובביה"ל פי' דגם בזה דרך לעשות אח"כ עומרים גדולים.

ב. הנה בתיבת 'ולעמרים' משמע דלא פליגי הר"ש והרמ' ולכו"ע הפי' דכל שעדיין עומד לעשותם גדולים יותר אין לו שכחה. אך **הגרמ"פ** (חידושים ובי'. מודפס בירושלמי 'תבונה') **דייק וחידש בדעת** הר"ש דכשמוליך שיבולים לעמר ממקום א' כדי לעשותם עומרים במקום ב' שלבסוף יעשה מהם יותר גדולים במקום ג'. אזי בהולכה מא' לב' אין שכחה דאינו גמ"מ. אך מב' לג' יש לו שכחה. ואעפ"י שעדיין צריך לעמר במקום ג' ליותר גדולים. ולהרמב"ם כל שעדיין לא גמר לקבצן אי"ל שכחה, וממילא מב' לג' ג"כ אין שכחה. וטעם מח': דהר"ש ס"ל דבעינן גמר מלאכת 'עימור' ואם כבר קיבץ פ"א, לא איכפ"ל דעדיין עוד צריך לקבצן. אך הרמ' ס"ל דבעינן גמ"מ השדה. וכתב 'ונכון מאוד בעה"י'

ג. בטעם דאין עימור אחר עימור. כתב **הד"א** (פ"ה) דאולי הטעם דחשיב שכבר זכה בהם, והוי כזכור ולבסוף שכוח שזכה בהם (שערי אמונה). וכן כתב **הגרמ"פ** דהוי כהניח בביתו. **ובשנו"א** כתב 'דאין שכחה אחר שכחה' ולא ביאר.

ד. מבואר **בד"א** היטב מח' הראשונים האם מה שקובע את דין 'עימור אחר עימור' הוא מחשבתו. או מציאות של קיבוץ העומרים. ויש ללמוד היטב את סיפא דמתני' 'זה הכלל' לב' השיטות. ולשי' **הרא"ש** נמצא ב' דינים במתני' א. דאין עימור אחר עימור, וילפינן מ'מה קציר' וכו'. ב. בעינן הולכה למקום גמ"מ של דישה. וצ"ע מנין ילפינן דין זה.

ה. מה הדין גבי מלאכת 'מעמר בשבת'. **הגרמ"פ** כתב דגבי שבת חייב במעמר כפי איך שבי' בר"ש וכן דייק **המנ"ח** מהרמב"ם דרק אי מוליכם כדי לקבצם. אך אי רק מעבירם ממקום למקום לא חייב. וז"ל **האגלי טל** (מעמר): אפי' אסף רק שני דברים. זה נלמוד מדברי הר"ש ספ"ה דפיאה בענין עימור שיש אחריו עימור אין לו שכחה וז"ל וכל הני דמתני' סופן לעמר ולעשות משנים אחד עיי"ש. הנה דאף בשנים חשוב עימור והרא"ש והרע"ב שם כתבו וסופו לעשות משנים ושלש עימור יש לפרש דבריהם עפ"י הפלוגתא דר' יוסי ורבנן באגד בשנים דר' יוסי ס"ל לאו שמי' אגד ורבנן ס"ל שמי' אגד ובשלש לכ"ע שמי' אגד כדאיתא פ"ק **דסוכה י"ג**. וי"ל דעימור בשנים תלוי בפלוגתא זו. וע"כ כתבו שנים ושלש שנים לרבנן וג' לר' יוסי והר"ש נקט אליבא דהלכתא כרבנן:

ו. עי' **בביה"ל** שהק' דלפי' הר"ש שמעמר לא לצורך אכילה, מדוע בעי לילפותא מה קציר וכו' תיפו"ל דהוי כקוצר לשחת.

ז. עיי"ש שיטה מחודשת, דמעמר מחמת שריפה אין לו שכחה.

ח. **הדובב מישרים** (ח"ד סי' כו') הביא לנידון אי מהני כיסוי ראש מקש, כיון שהוא מלא נקבים. והביא סימוכין ממשנתנו. ודחה דמתניתין לא נחית להאי דינא רק לענין שכחה. אך הביא **דהמשנה למלך בפ"י מהלכות אישות ה"י** מדייק **מהירושלמי** דמוכיח ממתני' דהיה כותב המגילה, דפורים מותר במלאכה, אלמא דהמשנה לא היתה מביאה דבר שאינו רשאי לעשותו.

פרק ו' משנה א'

א. בית שמאי אומרים הפקר לעניים הפקר ובית הלל אומרים אינו הפקר עד שיופקר אף לעשירים

שיטת הר"ש דב"ה סברי דהפקר לעניים לא חל כלל

א) כתב הר"ש דלשיטת ב"ה דהפקר לעניים אינו הפקר הרי דהממון נשאר ברשות הבעלים כבתחילה ולא חל ההפקר כלל, וכתב הר"ש דכן מוכח מהגמ' בבא מציעא ל: דאיתא שם שר' ישמעאל ב"ר יוסי רצה למנוע מאדם מסוים לזכות ואמר שמפקיר לכל חוץ מאדם א', ומבואר בגמ' שם דלב"ה לא הוי הפקר כלל.

דברי רעק"א בביאור שיטת ב"ה

ב) בעיקר שיטת ב"ה דהפקר לעניים אינו הפקר, יש לדון האם הכוונה בזה דלא שייך להחיל חלות הפקר רק לעניים ולהכי חייב במעשר דלא חל ההפקר כלל, אבל באמת אם היה חל הפקר כזה היה פוטר מן המעשר, או די"ל דהמכוון בשיטת ב"ה דלא רק דלא שייך להחיל חלות כזו אלא אפילו אי נימא דשייך לחול חלות הפקר רק לעניים מ"מ אין זה פוטר ממעשר דכיון דאינו הפקר לכל העולם אינו פוטר ממעשר.

ובדברי רעק"א מצינו דהוכיח כהצד הא' דכל יסוד שיטת ב"ה דלא חל הפקר רק לעניים, אבל אם נמצא מקום דיחול הפקר כזה הרי דיפטור ממעשר, דיעוין לעיל פ"ה מ"א דאיתא במשנה ד'גדיש שלא לוקט תחתיו כל הנוגע בארץ יתן לעניים', וכתבו הרע"ב והתוי"ט דמבואר בירושלמי שם דקנסו רבנן ליתן מתבואתו לעניים, והוי מתנות עניים מדרבנן, ואיכא בזה פטור ממעשר דאמרינן 'הפקר בי"ד הפקר' ומהני לפוטרו ממעשר.

והקשה רעק"א שם דהא הוי הפקר רק לעניים וכיצד מהני לפטור ממעשר והלא ב"ה סברי דהפקר לעניים לא מהני לפטור ממעשר, ותירץ רעק"א דכל הא דסברי ב"ה דהפקר לעניים אינו פוטר ממעשר